

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УМОВ ПРАЦІ ІНВАЛІДІВ LEGAL WARRANTY FOR PROVIDING WORK CONDITIONS FOR DISABLED

Соболь Є.Ю.,
кандидат юридичних наук, доцент
Національної академії внутрішніх справ

Стаття присвячена характеристиці спеціальних суб'єктів трудових правовідносин – інвалідів, а також основних правових гарантій щодо забезпечення їх умов праці. Наголошується на тому, що зміст права на працю розкривається в таких аспектах: а) поширюється на всіх людей без виключень за умови дотримання вимог, встановлених для можливості здійснення трудової діяльності законодавством; б) є вільним вибором особи, під чим слід розуміти закріплення ґрунтового принципу трудового права – свободи праці; в) гарантується державою. Також зроблені відповідні висновки, щодо обраної проблематики.

Ключові слова: інвалід, право на працю, правові гарантії, працевлаштування інвалідів, умови праці.

Статья посвящена характеристике специальных субъектов трудовых правоотношений – инвалидов, а также основных правовых гарантий относительно обеспечения их условий труда. Отмечается, что содержание права на труд раскрывается в таких аспектах: а) распространяется на всех людей без исключений при условии соблюдения требований, установленных для возможности осуществления трудовой деятельности законодательством; б) является свободным выбором лица, под чем следует понимать закрепление основательного принципа трудового права – свободы труда; в) гарантируется государством. Также сделаны соответствующие выводы, по выбранной проблематике.

Ключевые слова: инвалид, право на труд, правовые гарантии, трудоустройства инвалидов, условия труда.

The article is sanctified to description of the special subjects of labour legal relationships – invalids, and also basic legal guarantees in relation to providing of their terms of labour. It is marked on that maintenance of right to work opens up in such aspects: а) spreads to all people without exceptions on condition of observance of the requirements set for possibility of realization of labour activity by a legislation; б) is the free choice of person, under what it follows to understand fixing of sound principle of labour right – freedoms of labour; в) is guaranteed by the state. Also it were made the appropriate findings on selected issues.

Key words: invalid, right to work, legal guarantees, employments of invalids, working conditions.

Вступ. Перехід України до нових суспільно-економічних відносин зумовив необхідність реформування ринку праці і виділення нових напрямків соціальної політики. Процес сучасного формування та розвитку ринку праці відбувається в умовах адаптації його до економічної ситуації в Україні. Основною при цьому залишається проблема зростання пропонування за умови скорочення попиту. Відбуваються докорінні зрушення у використанні трудових ресурсів та розподілі їх за сферами застосування праці, формами власності. Одним з основних напрямків розв'язання проблеми зайнятості визначено запровадження механізму стимулювання створення робочих місць для окремих соціально-демографічних груп; подальший розвиток системи безперервного професійного навчання з урахуванням потреб ринку праці.

Постановка завдання. Мета статті полягає у характеристиці спеціальних суб'єктів трудових правовідносин – інвалідів, а також основних правових гарантій щодо забезпечення їх умов праці.

Результати. Право на працю визначається Конституцією України [1] є одним з провідних соціально-економічних прав людини і громадянина. Відповідно до положень статті 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Кодекс законів про працю України [2] визначає право громадян

України на працю як право на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, яке забезпечується державою. Аналіз цих статей дозволяє зробити декілька важливих висновків в рамках цього дослідження.

По-перше, право на працю вказує на поширення цього положення на всіх людей без виключень за умови дотримання вимог, встановлених для можливості здійснення трудової діяльності законодавством. Дослідження цих вимог у відношенні до інвалідів дозволить визначити їх приналежність до суб'єктів трудового права.

По-друге, право на працю є вільним вибором особи, під чим слід розуміти закріплення ґрунтового принципу трудового права – свободи праці.

По-третє, визначення і закріплення права на працю в Кодексі законів про працю України містить окрім проголошених Основним законом базових правил надзвичайно важливе правило щодо забезпечення права на працю державою, встановлення гарантій щодо його реалізації: обов'язком держави є створення умов для ефективної зайнятості населення, сприяння працевлаштуванню, підготовці і підвищенню трудової кваліфікації, а при необхідності забезпечення перепідготовки осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку. Основна мета державної полі-

тики у сфері зайнятості – забезпечення умов для реалізації права громадян на працю, сприяння зайнятості населення й запобігання масовому безробіттю, здійснення соціального захисту тимчасово непрацюючих та підтримка неконкурентоспроможних на ринку праці громадян, у т.ч. й осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Конвенція ООН про права інвалідів 2006 р. [3] встановлює основи праці та зайнятості інвалідів у світовому співтоваристві. Відповідно ст. 27 вказаної Конвенції право інвалідів на працю включає в себе право на отримання можливості заробляти собі на життя працюю, яку інвалід вільно обирає та погоджується в умовах відкритого ринку праці та виробничої сфери.

В Україні на практиці досить гострою є проблема працевлаштування людей з порушенням функцій організму, проте законодавство гарантує працевлаштування інвалідів. Відсутність у інваліда професійної підготовки або неадекватність її рівня потребам ринку праці зменшує його шанси на працевлаштування і, як наслідок, – на активну життєдіяльність.

Люди з обмеженими фізичними можливостями в силу наявних у них вад позбавлені можливості реалізації права на працю в повному обсязі: перелік робіт та спеціальностей для таких людей звужений. До того ж часто буває так, що самі роботодавці нехтують проголошеною Організацією об'єднаних націй рівністю і недискримінацією за ознакою інвалідності. У цьому випадку інвалідність сприймається як особиста патологія людини, а всі її проблеми – наслідок цієї патології. Тобто обмежені можливості індивіда розглядаються у контексті взаємозв'язку між окремою людиною та її хворобою. Всі проблеми інваліда – наслідок патології здоров'я.

Відповідно до ст. 24 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [4] сприяння у професійному навчанні, раціональне працевлаштування і психологічна підтримка в процесі професійної адаптації до виробничих умов є складовими частинами загальної реабілітації інвалідів. На сьогодні в складі всього зайнятого населення України інваліди становлять лише 1,5-1,6 відсотки, а від загальної чисельності інвалідів у нашій державі працюючі особи складають всього близько 15 відсотків. Отже, проблема працевлаштування інвалідів на сьогоднішній день є дуже гострою та насущною. Тому проаналізуємо чинні нормативні акти, які регулюють дане питання.

Кодекс законів про працю України майже не приділяє уваги цьому важливому аспекту працевлаштування громадян, зобов'язуючи лише власника або уповноважений ним орган організувати перекваліфікацію та працевлаштування інвалідів відповідно до медичних рекомендацій, а також створити пільгові умови праці. При цьому головний нормативних акт, що регулює правовідносини між працівниками та роботодавцями, для вирішення питань роботи інвалідів відсилає до інших законів.

У свою чергу, Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [5] визначає основи працевлаштування інвалідів: «Підприємства,

установи і організації за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів або за рішенням місцевої ради за рахунок власних коштів, у разі необхідності, створюють спеціальні робочі місця для працевлаштування інвалідів, здійснюючи для цього адаптацію основного і додаткового обладнання, технічного оснащення і пристосування тощо з урахуванням обмежених можливостей інваліда».

Цей же Закон забороняє власникам підприємств, установ, організацій за власною ініціативою відмовляти працівнику-інваліду в укладенні трудового договору, пробуванні по службі, звільняти за власною ініціативою, переводити на іншу роботу без його згоди з мотивів інвалідності. З цього правила є лише один виняток, який обумовлений висновком медико-соціальної експертизи.

Підприємства, установи, організації, фізичні особи, які використовують найману працю, зобов'язані виділяти та створювати робочі місця для працевлаштування інвалідів, у тому числі спеціальні робочі місця, створювати для них умови праці з урахуванням індивідуальних програм реабілітації і забезпечувати інші соціально-економічні гарантії, передбачені чинним законодавством, надавати державній службі зайнятості інформацію, необхідну для організації працевлаштування інвалідів, і звітувати Фонду соціального захисту інвалідів про зайнятість та працевлаштування інвалідів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Чинним законодавством затверджений ліміт робочих місць для інвалідів, який складає чотири відсотки середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік. У тих же випадках, коли на підприємстві, установі, організації працює 8-25 осіб, то одне робоче місце повинно виділятися для інваліда.

Одним із державних органів, покликаних здійснювати соціальний захист людей із особливими потребами, є Фонд соціального захисту інвалідів. Саме створення робочих місць для працевлаштування людей із обмеженими можливостями сьогодні у найперших завданнях Фонду, який здійснює контроль за виконанням підприємствами, установами, організаціями, у тому числі підприємствами і організаціями громадських організацій інвалідів, фізичними особами, які використовують найману працю, нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів, встановленого Законом «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

Працевлаштування інвалідів здійснюється державною службою зайнятості, органами Міністерства соціальної політики, місцевими радами народних депутатів, громадськими організаціями інвалідів з урахуванням побажань, стану здоров'я інвалідів, їхніх здібностей і професійних навичок відповідно до висновків медико-соціальної експертизи.

Відповідно до Законів України «Про зайнятість населення» [6] та «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» служба зайнятості з урахуванням побажань, стану здоров'я, здібностей і професійних навичок сприяє працевлаштуванню

інвалідів (з урахуванням рекомендацій МСЕК) на створені та спеціально пристосовані робочі місця.

Згідно з частиною 1 статті 20 Закону «Про реабілітацію інвалідів в Україні» підприємства, установи, організації, у тому числі підприємства, організації громадських організацій інвалідів, фізичні особи, які використовують найману працю, де середньо-облікова чисельність працюючих інвалідів менша, ніж установлено нормативом, передбаченим статтею 19 цього Закону, щороку сплачують відповідним відділенням Фонду соціального захисту інвалідів адміністративно-господарські санкції, сума яких визначається в розмірі середньорічної заробітної плати на відповідному підприємстві, установі, організації, у тому числі підприємстві, організації громадських організацій інвалідів, фізичної особи, яка використовує найману працю, за кожне робоче місце, призначене для працевлаштування інваліда і не зайняте інвалідом.

Поряд із працевлаштуванням Держава гарантує інвалідам дошкільне виховання, здобуття освіти на рівні, що відповідає їх здібностям і можливостям. Дошкільне виховання, навчання інвалідів здійснюється в загальних або спеціальних дошкільних та навчальних закладах.

Професійна підготовка або перепідготовка інвалідів здійснюється з урахуванням медичних показань і протипоказань для наступної трудової діяльності. Вибір форм і методів професійної підготовки провадиться згідно з висновками медико-соціальної експертизи. При навчанні, професійній підготовці або перепідготовці інвалідів поряд із загальними допускається застосування альтернативних форм навчання.

Обдаровані діти-інваліди мають право на безплатне навчання музики, образотворчого, художньо-прикладного мистецтва у загальних навчальних закладах або спеціальних позашкільних навчальних закладах.

За інших рівних умов переважне право на зарахування до вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації та професійно-технічних навчальних закладів мають інваліди та діти з малозабезпечених сімей, у яких: обидва батьки є інвалідами; один з батьків – інвалід, а інший помер; одинока матір з числа інвалідів; батько – інвалід, який виховує дитину без матері.

Під час навчання зазначеним категоріям громадян стипендія та призначена пенсія (державна соціальна допомога інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам) виплачуються в повному розмірі. Після закінчення навчального закладу інвалідам надається право вибору місця роботи з наявних варіантів або надається за їх бажанням право вільного працевлаштування.

При відмові у прийнятті на роботу, ненаданні роботи за спеціальністю інваліду, направленому за розподілом після закінчення навчального закладу, або при недодержанні інших умов трудового договору і законодавства про працю адміністрація підприєм-

ства (об'єднання), установи і організації відшкодує витрати на його проїзд до місця роботи і назад до місця постійного проживання, а також витрати на проїзд супровідника, якщо він є необхідним.

Адміністрація підприємств (об'єднань), установ і організацій (незалежно від форм власності і господарювання) зобов'язана створювати безпечні і нешкідливі для здоров'я умови праці, вживати заходів, спрямованих на запобігання інвалідності, на відновлення працездатності інвалідів.

За інвалідами внаслідок трудового каліцтва або професійного захворювання, які проходять професійну реабілітацію, у тому числі професійну підготовку і перепідготовку згідно з індивідуальною програмою реабілітації, якщо з моменту встановлення інвалідності минуло не більше року, зберігається середній заробіток за попереднім місцем роботи із зарахуванням пенсії по інвалідності протягом строку, передбаченого програмою. У таких випадках відшкодування витрат з урахуванням сплачених сум пенсій здійснюється підприємством (об'єднанням), установою і організацією, у період роботи на яких настала інвалідність.

На жаль, у працевлаштуванні інвалідів є й проблеми. У першу чергу це недостатня кількість спеціалізованих та відсутність надомних робочих місць. Гострою залишається й проблема низької конкурентоздатності інвалідів. Адже вимоги роботодавців до рівня освіти, виробничого досвіду претендентів на роботу постійно зростають. Існує й невідповідність між заявленими роботодавцями вакансіями та кваліфікацією інвалідів, медичними показниками і станом здоров'я шукачів роботи.

Висновки. Інваліди мають можливість реалізації права на працю за рахунок додаткових гарантій і підєг з боку держави у відповідності до можливостей свого організму. Законодавство гарантує працевлаштування інвалідів.

Неправильним є сприйняття інвалідності як особистої патології людини; розгляд обмежених можливостей індивіда у контексті взаємозв'язку між окремою людиною та її хворобою. Отже, для зміни ситуації необхідно не лише створювати дієву систему працевлаштування інвалідів, а й розробити єдиний нормативний акт, який би врегулював, по-перше, права інвалідів у сфері праці, по-друге, порядок працевлаштування інвалідів, а також права і обов'язки роботодавців, по-третє, було б не зайвим не тільки вдосконалити систему покарання роботодавців, які не створюють робочі місця для інвалідів, а й запровадити систему стимулювання та заохочення тих підприємств, установ, організацій, які беруть активну участь у працевлаштуванні інвалідів як безпосередньо на робочому місці, так і вдома. До того ж механізм заохочення повинен носити, так би мовити, індивідуальний підхід і де що розрізнятися для державних підприємств, установ, організацій та роботодавців інших форм власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України : за станом на 12.06.2013 // Відомості Верховної Ради. – 1971. – № 50. – Ст. 375.
3. Конвенція ООН про права інвалідів від 13.12.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
4. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV : за станом на 09.12.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 2–3. – Ст. 36.
5. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII : за станом на 09.12.2012 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 21. – Ст. 252.
6. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI : за станом на 05.07.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.